

Engelsmannen och experten på Sverige, Michael Roberts, skriver klassisk, politisk historia på ett utmanande, spirituellt och elegant sätt som är allt igenom osvenskt, anser Svante Folin i sin anmeldan av boken Sverige under frihetstiden.

Efterkrigstidens främsta skildrare av svensk historia är en 87-årig engelsman bosatt i Sydafrika vid namn Michael Roberts. Han har knappast utsatts för någon mordande konkurrens från svenska historiker som, med få undantag, nöjt sig med att vara glanslösa, akademiska kolchosarbetare plöjande sina fåror inom trygga, kollektiva historieforskning: Sverige under Andra världskriget osv. För dem har kontroversiella översikter och synteser tätt sig som farliga utslag av utländsk flärdfullhet och låtsänne.

Saklitteratur

Michael Roberts
Sverige under frihetstiden
Tiden

Roberts är den ledande auktoriteten på det svenska stormaktsväldet, vilket han analyserat i många lärda och brillanta arbeten, bland annat Gustavus Adolphus, The Early Vasas and Essays in Swedish History. Flertalet är skandalöst nog inte översatta till årens och hjältnas språk och nu omöjliga att uppbära i original.

Nio års försening

Det är därför synnerligen tillfredsställande att bokförlaget Tiden behagat utge Sverige under frihetstiden med blott nio års försening, i synnerhet som ingen monografi över periodens häresande, politiska appell sett dagens ljus sedan C G Malmströms sex volymers mastodont från 1890-talet. Roberts är opåverkad

Enligt ett förhärskande scenario kommer den internationaliserade ekonomin att leda till att västvärldens lågutbildade arbetskraft kommer att få det sämre. En rapport från Världsbanken ifrågasätter detta.

Kommer "globalisering" av världsekonomin att fortsätta – eller kommer social och politisk tryck resultera i att processen spårar ur, med resultatet att de raserade handelsmurarna byggs upp, och de lössläppta finansmarknaderna regleras igen?

Saklitteratur

World Development Report 1995:
Workers in an integrating world
Oxford University Press

Den integrerade globala ekonomin har många fördelar, men också många politiskt problematiska konsekvenser. Strukturförändringstrycket ökar, teknikförändringstakten accelererar. Inget tycks längre vara, och oron över

Frihetstiden – en parlamentarisk despoti

av Annalskolans nymodigheter och skriver klassisk, politisk historia men på ett utmanande, spirituellt och elegant sätt som är allt igenom osvenskt.

När Karl XII, till allas oerhörda lättnad, till slut visade sig vara mjuk mot kulan, efterlämnade han till sina återstående och utpinade undersåtar ett territoriellt, demografiskt, ekonomiskt, militärt och moraliskt konkursbo.

Eniga

Man kan förmoda, att Karl XI roterade i sin grav och förbannade att han inte strypt ättelägget i vaggan. Läxan hade dock gått hem och den tänkande delen av befolkningen var rörande enig om en sak – aldrig mera envälde.

Bälverket mot krigsgalna tyranner blev 1720 års författning, som lade all makt hos den lagstiftande församlingen, det vill säga riksdagen, och som ironiskt nog garanterades av den ryske arvfienden. Författningen ansågs vara minst lika helig som dekalonen och väckte bland annat Voltaires och Rousseaus hänförelse: "det friaste landet i världen" respektive "ett exempel på det perfekta".

En fransos som sett underverket i aktion konstaterade däremot, att det svenska regerings-sättet var en rent metafysisk beskaftighet och förutsatte att alla medborgare var minst lika kloka och dygdiga som Platon.

Författningen var alltså en tidlös, religiös urkund som bara kunde tolkas av riksdagens exegeter. Misstolkningar var kätteri och straffades med inkvisitorisk stränghet. Allt riksdagen gjorde var per definition lagligt, eftersom riksdagsmännen inte repre-

Marginaliserad kung. När Adolf Fredrik försökte mopsa sig, ersattes han utan märkbart kvalitetsförsämring av en stämpele, skriver artikelförfattaren.

senterade något utan de facto var det svenska folket. Biskop Browallius uttryckte saken sålunda 1752: "En irrig, samt emot grunden av regeringzlagen stötande tanka, wore det, om någon ville påstå, att ständerna kunde taga miste."

Folk utan rättigheter

Frihetstidens politiska filosofi var en bizarr hobbesiansk inversion av Locke, där folket i och med sitt inträde i samhället, hade avhått sig alla rättigheter till förmån för de suveräna ständerna. Under författningens täckmantel kunde den politiska klassen ostraffat trakassera och skina folket. På 1730-talet uppstod för första gången ett svenskt partiväsen, där de antagonistiska grupperingarna uppträdde under de lika ominösa som clairvoyanta

beteckningarna hattar och (natt)mössor. De förra betalades av Frankrike, de senare av Ryssland och i någon mån av England.

De ideologiska skillnaderna ter sig i eftervärldens ögon obehagliga – hattarna var mer dumdriftiga och mössorna något mesiga, men vad det egentligen gick ut på var att roffa åt sig ämbeten och privilegier till sina partigångare.

Diktatur

Ständerväldet utövade en diktatur som paralyserade de verkställande organen. Kungamakten var totalt marginaliserad – både Fredrik och Adolf Fredrik var lägligt nog nollor som bara intresserade sig för björnar och fruntimmer respektive svarar och semlor. När Adolf Fredrik försökte mopsa sig, ersattes han utan märkbart kvalitetsförsämring av en stämpele.

Epoken präglades av ekonomiskt lättsinne i 80-talsklass och en storhetsvansinnig utrikespolitik. Statens finansiella grundval var Karl XI:s budget från 1697, alla framtida budgetars ideala prototyp. Eftersom stormaktsväldet sedan dess slagits i spillo var resultatet gigantiska budgetunderskott, som bara nödortfört kunde täckas genom massiva utländska subsidier. För att inte skapa onödigt panik hemlighölls budgeten, inte bara inför folket utan för ständerna – dess dunkla hemligheter var en intern angelägenhet för "sekreta utskottet", landets sinistra maktcentrum.

Det ekonomiska predikamentet förbättrades inte av grandiosa krigsäventyr i revanschistisk

anda. Svensarna var mentalt oförmögna att acceptera konsekvenserna av 1718 års kollaps, att inse att Sverige hade degraderats från stormakt till en struntation och att Ryssland var områdets nya supermakt. Det florerade hysteriska föreställningar om att göternas ättlingar var omätligt överlägsna de usla slaverna.

Med bulande, patriotiska flaskor och flitigt sabelskrammel lyckades hattarna inbilla, inte bara sig själva, utan mer märkabelt även Frankrike om, att Sverige fortfarande var något att räkna med. Denna dårskap ledde till ett förmodat promenadkrig mot Ryssland (1741-42) och, av alla människor, mot Fredrik den Store (1757-62).

Inkompetens

Operationerna bedrevs med suicidal inkompetens. Soldaterna, som ofta inte ens hade skor på fötterna, dog som flugor, dock inte av kulhål, och de adliga officerarna deserterade en massa för att utbyta fattilivets vedervärdigheter mot de nöjsammare riddarhusintygerna.

Enbart tur och släktförbindelser (drottningen var Fredrik den Stores syster) hindrade att Sverige fick dela Polens öde. Frihetstiden som, namnet till trots, systematiskt kränkte medborgarnas fri- och rättigheter, var politiskt ett farsartat fiasko som inte lämnade några bestående spår.

Kulturellt var det på många sätt en blomstringstid - Linné, Dalin, Wargentin, Schéele med flera. För första gången spridde en smula kungen (vetenskap) ut från Sverige till Europa. Den 19 augusti 1772 genomförde Gustav III sin amatörteatraliska statskupp. Inte ett skott lossades och massorna jublade. Ingen var beredd att ens med en gest försvara det genomkorrumperade och gräsljuka "aristokratväldet".

SVANTE FOLIN

Vilka grupper tjänar på globaliseringen?

förändringarnas riktning och omfattning växer i folkdjupen. Utvecklingen skapar nya vinnare och förlorare. Och att de rika ländernas politiska och ekonomiska eliters förmåga att hantera de som "förlorar" på grund av samhällsomvandlingarna kommer att avgöra världshandelsystemets framtid.

Klyftor

Det tillhör den konventionella visdomen att lågutbildad arbetskraft i de rika länderna hör till förlorarna; och att de högutbildade – de nya kunskapsarbetarna – är den nya tidens vinnare. Om de nya sociala klyftorna inom länderna tillåts växa till oacceptabla proportioner kan det provocera fram en politisk "backlash" mot frihandeln och de fria kapitalrörelserna.

Men är det verkligen så här –

vilka är egentligen vinnarna och förlorarna? Årets rapport från Världsbanken – "World Development Report 1995: Workers in an integrating world" (Oxford University Press, 1995) – innehåller en för frågan intressant framtidsprojektion till år 2010.

Två olika linjer

Världsbanken har utvecklat två scenarier. I det första – som kallas "sammansamnings-scenariot" – fortsätter utvecklingen av världshandelsystemet i ekonomiskt frihetlig riktning, med resultatet att klyftorna mellan i- och u-land gradvis krymper. I det andra – som kallas "isär-gående-scenariot" – går de senaste årens utveckling i stå, eller reverseras, med resultatet att protektionismen får en renässans och klyftorna mellan världens rika och världens fattiga arbetare och bönder

växer.

Det första scenariot skulle – föga förvånande – innebära betydande positiva välfärdseffekter för de 70-80 procent av världens arbetare som lever i Asien, Afrika, Latinamerika och Östeuropa.

Lågutbildade

Överraskningarna gäller de två scenariernas effekter i OECD-länderna. Låg- såväl som högutbildade skulle åtnjuta en positiv välfärdsutveckling under båda, men de relativa vinsterna skiljer sig på ett förvånande sätt.

Enligt Världsbanken har nämligen de lågutbildade mest att vinna på "sammansamnings-scenariot", medan de högutbildade har mest att vinna på "isär-gående-scenariot". Världsbanken ställer därmed den förhärskande vinnare/förlorare-dogmen på huvudet.

Tyvärr är Världsbankens slutsats att de rika ländernas lågutbildade inte nödvändigtvis är att betrakta som "förlorare" troligtvis så kontroversiell att den kommer att ignoreras helt i den fortsatta debatten om hur vi skall ta hand om De Nya Förlorarna.

Risk för felslut

Till yttermera visso kan Världsbankens slutsats att de högutbildade inte nödvändigtvis tjänar mest på fortsatt global ekonomisk integration få skrämmande politiska konsekvenser.

När de rika ländernas ekonomiska och politiska eliterna tar del av en auktoritativ bedömning som säger att det i själva verket är de själva som har mest att vinna på den populistiska, protektionistiska strategi som stora grupper lågutbildade instinktivt kan misstänkas hysa sympati för, så ökar så klart risken för att det är i just den riktningen de politiska besluten kommer att gå.

Till gagn endast för OECD-ländernas högutbildade – och till skada för övriga 90 procent av världens arbetskraft.

TOMAS LARSSON